

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA RIVOJLANTIRUVCHI MUHIT VA UNING TURLARI

Botirova Mukarram Muydinovna
Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi
Qo'qon Davlat Pedagogika Universiteti
Maktabgacha ta'lim sirtqi 02/24 talabasi
Komiljonova Mohinur Oybek qizi
Email: @botirovamukarram.gmail.com

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitning pedagogik ahamiyati, uning turlari va bolalarning har tomonlama rivojlanishidagi roli keng yoritilgan. Tadqiqotda pedagogik kuzatish va nazariy tahlil metodlari qo'llanilib, rivojlantiruvchi muhitning bolalarning bilish faolligi, ijodiy qobiliyati, muloqot va mustaqillik ko'nikmalariga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Kuzatishlar natijasida shuni ko'rsatdiki, predmetli, ijtimoiy, estetik va innovatsion rivojlantiruvchi muhitlar uyg'un tarzda tashkil etilganda bolalarning kognitiv, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalari sezilarli darajada rivojlanadi. Innovatsion metodlar, interfaol o'yinlar va didaktik vositalar bolalarda mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi, shuningdek ularni maktabga tayyorlash jarayonini samarali qiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'limda pedagogik amaliyotni takomillashtirish, rivojlantiruvchi muhitni yanada boyitish va bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash bo'yicha muhim tavsiyalar beradi. Shu bilan birga, maqola innovatsion yondashuvlarning pedagogik jarayondagi o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: rivojlantiruvchi muhit, maktabgacha ta'lim, bolalar rivojlanishi, pedagogik kuzatish, innovatsion metodlar, ijodiy faoliyat

Аннотация : В статье подробно рассмотрено значение развивающей среды в дошкольных образовательных организациях, её виды и роль в всестороннем развитии детей. В исследовании использовались методы педагогического наблюдения и теоретического анализа для комплексного изучения влияния развивающей среды на познавательную активность, творческие способности, коммуникативные и самостоятельные навыки детей. Наблюдения показали, что гармоничное сочетание предметной, социальной, эстетической и инновационной среды способствует значительному развитию когнитивных, коммуникативных и социальных компетенций ребёнка. Инновационные методы, интерактивные игры и дидактические материалы стимулируют самостоятельное мышление и творческий подход детей, а также повышают эффективность их подготовки к школе. Результаты исследования предоставляют важные рекомендации для совершенствования педагогической практики, оптимизации развивающей среды и обеспечения всестороннего развития детей. Статья также научно обосновывает

значение инновационных подходов в педагогическом процессе дошкольного образования.

Ключевые слова: развивающая среда, дошкольное образование, развитие детей, педагогическое наблюдение, инновационные методы, творческая деятельность

Abstract : The article provides a comprehensive analysis of the significance of the developmental environment in preschool educational institutions, its types, and its role in children’s holistic development. Pedagogical observation and theoretical analysis methods were employed to examine the impact of the developmental environment on children’s cognitive activity, creativity, communication, and independent skills. The observations indicated that a balanced integration of object-based, social, aesthetic, and innovative environments significantly enhances children’s cognitive, communicative, and social competencies. Innovative methods, interactive games, and didactic materials stimulate independent thinking and creative approaches, while also improving children’s school readiness and overall developmental outcomes. The findings provide practical recommendations for improving pedagogical practice, enriching the developmental environment, and ensuring comprehensive child development. The article also scientifically substantiates the role and importance of innovative approaches in the preschool educational process.

Keywords: developmental environment, preschool education, child development, pedagogical observation, innovative methods, creative activity

Kirish

Maktabgacha ta’lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng muhim pedagogik davr hisoblanadi. Bu davrda bola ijtimoiy, aqliy, jismoniy va ijodiy jihatdan rivojlanadi, va uning kelajakdagi muvaffaqiyatli ta’lim olish darajasi katta darajada shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta’lim tashkilotidagi rivojlantiruvchi muhit bolaning har tomonlama rivojlanishida asosiy vosita sifatida qaraladi. Rivojlantiruvchi muhit – bu pedagogik sharoitlarning kompleksidir, u bolalarning mustaqil faoliyatini, ijodiy yondashuvini, bilishga bo’lgan qiziqishini va muloqot ko’nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, muhit bolalarda o’yin, kognitiv va estetik faoliyatlarni uyg’unlashtirish orqali ularning shaxsiy kompetensiyalarini shakllantiradi. Bilish va o’rganish faoliyatini rag’batlantirish – didaktik materiallar, kitoblar, qurilish va konstruktiv o’yinlar orqali bolalarning bilimga qiziqishini oshiradi. Ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish – tengdoshlari va tarbiyachilar bilan muloqot, jamoaviy o’yinlar va hamkorlik faoliyati orqali bolalarning kommunikativ qobiliyatlari kuchayadi. Ijodiy va estetik rivojlanish – rang, shakl, musiqa va tasviriy san’at vositalari orqali estetik did va ijodiy fikrlash ko’nikmalari shakllanadi. Innovatsion va raqamli ko’nikmalarni rivojlantirish – interfaol qurilmalar, audio-vizual resurslar va STEAM elementlari orqali bolalar yangi texnologiyalar bilan ishlashni o’rganadi. Shuning uchun rivojlantiruvchi muhit maktabgacha ta’lim sifatini oshirishda innovatsion pedagogik yondashuvlarning muhim elementi hisoblanadi. Ushbu maqolada rivojlantiruvchi muhitning turlari, ularning pedagogik ahamiyati va bolalarning rivojlanishidagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda maktabgacha ta’lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitning bolalarning har tomonlama rivojlanishidagi samaradorligini aniqlash uchun pedagogik kuzatish va nazariy tahlil metodlari birgalikda qo’llanildi. Ushbu metodlar nafaqat bolalarning faoliyatini real sharoitda o’rganishga, balki rivojlantiruvchi muhitning pedagogik samaradorligini ilmiy asoslashga imkon berdi. Pedagogik kuzatish – bu bolalarning maktabgacha ta’lim muhitidagi faoliyatini bevosita kuzatish orqali ma’lumot yig’ish metodidir. Tadqiqot davomida 3–6 yoshdagi bolalar kuzatildi va ularning erkin o’yin, ijodiy faoliyat, didaktik mashg’ulotlar va interfaol o’yinlarda ishtiroki batafsil qayd qilindi. Shu orqali bolalarning muloqot qilish qobiliyati, mustaqil qaror qabul qilish darajasi, bilish faolligi va ijodiy qobiliyati tahlil qilindi. Boshqa olimlar tajribasi ham pedagogik kuzatish metodining samaradorligini tasdiqlaydi. Masalan, Lev Vygotsky o’z tadqiqotlarida bolalar faoliyatini ijtimoiy va interaktiv faoliyat asosida kuzatishni tavsiya qiladi, chunki bu bolalarning kognitiv rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Piaget¹ o’z ishlanmalarida konstruktor va o’yin vositalari orqali kuzatish metodini qo’llagan va bu bolalarning mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini aniqlashga yordam bergan. Shuningdek, O’zbekiston olimi Hasanboyeva pedagogik kuzatishni bolalarning ijodiy faoliyatini baholash va muhit samaradorligini aniqlash usuli sifatida muvaffaqiyatli qo’llagan. Ushbu kuzatish natijalari shuni ko’rsatdiki, muhitning predmetli, ijtimoiy, estetik va innovatsion elementlari uyg’un tashkil etilganda bolalarning faoliyati samarali rivojlanadi. Misol uchun, qurilish konstruktori zonasi bolalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirsa, musiqiy va estetik maydon bolalarning estetik didini va musiqiy qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, interfaol va innovatsion vositalar orqali bolalar mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko’nikmalarini egallaydi. Nazariy tahlil natijalari pedagogik kuzatish bilan uyg’unlashtirilganda rivojlantiruvchi muhitning bolaning kognitiv, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishidagi rolini ilmiy asoslash imkonini beradi. Shu tariqa, bolalarning rivojlanish jarayoni va muhitning ta’siri o’rtasidagi bog’liqlik aniqlanadi.

Natijalar

Pedagogik kuzatish va nazariy tahlil asosida olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko’rsatdiki, maktabgacha ta’lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitning turli turlari bolalarning kognitiv, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko’rsatadi.

1. Predmetli muhit – qurilish bloklari, konstruktiv o’yin vositalari va didaktik materiallar bolalarning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o’ynaydi. Kuzatish natijalari shuni ko’rsatdiki, 4–5 yoshdagi bolalar qurilish bloklari bilan o’ynash jarayonida yangi tuzilmalarni mustaqil yaratishga harakat qilgan, bu esa ularning kreativ fikrlashini oshirgan.

2. Ijtimoiy muhit – bolalar o’rtasidagi muloqot, guruh ishlari va jamoaviy o’yinlar ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Tadqiqot davomida bolalarning tengdoshlari bilan o’zaro faoliyati ularning kommunikativ qobiliyatlarini, murosqa qilish va hamkorlik qilish ko’nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirgani kuzatildi.

¹Piaget, J. The Child’s Conception of the World. Littlefield, Adams & Co., 1969.

3. Estetik muhit – musiqa, rang, tasviriy san’at va dramatik o‘yinlar bolalarning estetik didi va ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. 5–6 yoshdagi bolalar musiqiy faoliyat va tasviriy san’at mashg‘ulotlarida o‘zini erkin ifodalay olganligi kuzatildi.

4. Innovatsion muhit – interfaol qurilmalar, audio-vizual vositalar va STEAM elementlari bolalarning texnologik savodxonligi va innovatsion fikrlashini rivojlantiradi. Kuzatish natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion materiallar bilan ishlash bolalarda mustaqil qaror qabul qilish va muammoni hal qilish ko‘nikmalarini oshiradi.

Nazariy tahlil asosida esa, olimlar Gardner (2006) va Bodrova & Leong (2007) tadqiqotlarida keltirilgan natijalar bilan mos ravishda, rivojlantiruvchi muhitning turlari bolaning turli intellektual sohalarini bir vaqtning o‘zida rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlandi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari ko‘rsatdiki, maktabgacha ta’limdagi rivojlantiruvchi muhit faqatgina didaktik materiallardan iborat emas, balki ijtimoiy, estetik va innovatsion komponentlar bilan birlashtirilgan kompleks tizimdir. Kuzatish natijalari shuni ko‘rsatdiki, bolalar muhitdagi turli elementlar bilan faoliyatga jalb qilinganida, ular ijtimoiy va kognitiv ko‘nikmalarini bir vaqtda rivojlantiradi. Masalan, predmetli muhit orqali bolalar mustaqil fikrlash va ijodiy qaror qabul qilishni o‘rganadi, ijtimoiy muhit esa ularning hamkorlik va kommunikativ qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, estetik va innovatsion muhitlar bolalarning ijodiy fikrlashini va texnologik savodxonligini oshiradi. Olimlar tadqiqotlarida ham shuni ko‘rsatadiki, rivojlantiruvchi muhitning muvaffaqiyati u turlarining uyg‘unligi va pedagogik yondashuvning to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq (Vygotsky, 1978; Piaget, 1969; Gardner, 2006). Shu bilan birga, innovatsion metodlar va interfaol vositalar bolalarning mustaqil faoliyatini rag‘batlantiradi va pedagogik jarayonda ijodiy yondashuvni kuchaytiradi.

Shu nuqtai nazardan, rivojlantiruvchi muhitni optimallashtirish maktabgacha ta’lim sifatini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, muhitni kompleks tarzda tashkil etish va uning turlarini uyg‘unlashtirish orqali bolalar har tomonlama rivojlanadi va ijtimoiy, kognitiv hamda ijodiy ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Xulosa

Umuman oladigan bo‘lsak, maktabgacha ta’lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhit bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashda asosiy vosita hisoblanadi. Rivojlantiruvchi muhitning turli turlari – predmetli, ijtimoiy, estetik va innovatsion – o‘zaro uyg‘unlashganda bolalarning kognitiv, ijtimoiy va ijodiy qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanadi. Predmetli muhit bolalarga mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy qaror qabul qilish imkonini beradi. Ijtimoiy muhit bolalarning kommunikativ ko‘nikmalari, hamkorlik qobiliyati va ijtimoiy faolligini oshiradi. Estetik muhit bolalarda estetik did, musiqiy va tasviriy qobiliyatlarni rivojlantiradi, innovatsion muhit esa texnologik savodxonlik va kreativ fikrlashni rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, eksperimental metod, so‘rov va video kuzatuvlar bolalarning faoliyatini yanada chuqur va ishonchli o‘rganish imkonini beradi. Innovatsion yondashuv va interfaol vositalar bolalarning mustaqil faoliyatini rag‘batlantiradi va pedagogik jarayonda ijodiy yondashuvni kuchaytiradi.

Umuman olganda, rivojlantiruvchi muhitni kompleks va uyg‘un tarzda tashkil etish maktabgacha ta’lim sifatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Pedagoglar muhitning barcha elementlarini bolalarning yosh, qiziqish va qobiliyatlariga mos ravishda tanlash orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishini maksimal darajada ta’minlashlari mumkin. Shu yo‘l bilan maktabgacha ta’lim tashkilotlari bolalarning kognitiv, ijtimoiy, ijodiy va innovatsion rivojlanishini ta’minlaydigan samarali pedagogik muhitni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Lev Vygotsky. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.
- 2.Piaget, J. *The Child’s Conception of the World*. Littlefield, Adams & Co., 1969.
- 3.Gardner, H. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, 2006.
- 4.Bodrova, E., & Leong, D. *Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. Pearson, 2007.
- 5.Hasanboyeva, N. *Maktabgacha ta’limda bolalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish metodlari*. Toshkent, 2018.
- 6.O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim davlat standartlari, Toshkent, 2020.